

Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleş Yantümceleri

Eser Erguvanlı Taylan
Boğaziçi Üniversitesi

1. Giriş

Türkçe'de tümleş yantümcelerinin adlaştırılmış yapılar olması dilin belirgin bir sözdizimsel özelliğidir. Bu tür yantümceler, örneğin: *Ben [onun çok iyi Rusça bildiğın] i yeni öğrendim; O [benim de gelmem] i bekliyormuş; Biz [senin bu kadar ısrar edışın] i anlamadık*, tümcelerinde olduğu gibi sırasıyla -DİK/-yEcEk; -mE; -ylş adlaştırıcı ekleriyle kururlur. Bu adlaştırıcı eklerin seçimi ve oluşturdıkları yantümceler, kuramsal sözdizimi açısından olduğu kadar işlevsel ve anlamsal açılardan da incelenmiştir (Kural 1993, 1994; Kornfilt 1996; Csato 1990; Taylan 1993; Underhill 1976).

Tümleş yantümceleri yüklemın zorunlu öğeleridir; yani, temel yükleme bağlı olarak tümcenin düz nesnesi ya da dolaylı nesnesi olabilirler. Özne de, herhangi bir tümleş yantümcesi gibi adlaştırılmış yapı biçiminde olabilir. Örneğin, *[Bu mektupları onun yazdığı] belli; [Onun işten ayrılması] iyi olmadı; [Bütün başarıyı kendine mal edışı] hepimizi rahatsız etti*. Ancak Türkçe'de adlaştırılmış yapıların yanısıra, eylem çekimi açısından temel tümce yapısında tümleş yantümceleri de bulunur. Tümce nitelikleri taşıyan bu yapılar yalnız nesne görevinde karşımıza çıkar, yani özne görevinde görülmezler. Türkçe'de üzerinde çok çalışılmış olan *sanmak*, *tahmin etmek* gibi eylemlerin tümleşleri temel tümce görünömlü olabileceği gibi (örneğin: *[Bu kitabı beğeneceksin] tahmin ediyorum*), adlaştırılmış yapılar da olabilmektedir (örneğin: *[Bu kitabı beğeneceğ in] i tahmin ediyorum*). Ancak bu eylemlerin dışında, tümce yapısına sahip tümleş yantümceleri alan başka temel eylemler de vardır.

Bu yazıda tümleş işlevi gördüğu belirlenen tümce yapılı yantümcelerin yapısal ve sözdizimsel özellikleri ortaya çıkarılmışa çalışılacaktır.¹ Yüzeysel benzerliklere rağmen, bu tür bazı tümleş yantümceleri arasında önemli yapısal farklılıklar olduğu anlaşılacaktır. Temel tümce nitelikleri taşıyan bu tümleşlerin kullanılmalarının temel eylem seçimi ile belirlendiği görülecektir. Aslında bir

eylemin hangi yapıda bir tümleş yantümcesi kabul edebileceğinin o eylemin anlamsal özellikleri tarafından belirlendiği bilenen bir görüştür (Givon 1990; Noonan 1985). Csato (1990), Türkçe'de adlaştırılmış yapıda tümleş yantümcesi gerektiren temel eylemleri anlam sınıfları bağlamında inceler. Burada ise, tümce yapısına sahip tümleş yantümcelerinin hangi anlamsal özellikler gösteren temel eylemlerle kullanıldıkları saptanarak, sözdizimi ile anlam ilişkisinin iççeliği bir kez daha kanıtlanmış olacaktır.

2. Tümce yapısına sahip tümleş yantümceleri

Bir yantümcenin eylemi çekimliyse, yani temel tümcenin eyleminin aldığı zaman/görünüş/kip ve uyum eklerini alabiliyorsa bu yapı tümce görünümlü yantümce olarak adlandırılmaktadır. Bu tür tümleş yapıları bağımsız bir birimle belirtilip belirtilmemelerine göre iki alt gruba ayrılır. Her grubun içinde ise, yantümcenin temel tümcenin eyleminden önce ya da sonra sıralanışına göre sözdizimsel farklılıklar bulunmaktadır.

2.1. Bağımsız bir birim ile belirtilen yantümceler

Türkçe'de çeşitli işlevlerde yantümce kuran *ki* ve *diye* bağımsız birimleri tümleş yantümcesi de kurabilirler:²

- (1) a. Sen de biliyorsun **ki** [biz halimizden şikayet etmiyoruz].
b. [Halimizden şikayet etmediğimiz] *i* sen de biliyorsun.
c. Sen de biliyorsun [biz halimizden şikayet etmiyoruz].
- (2) a. [Çocuklar macera kitaplarından hoşlanırlar] **diye** düşündüm.
b. [Çocukların macera kitaplarından hoşlandıklarını] düşündüm.
c.*[Çocuklar macera kitaplarından hoşlanırlar] düşündüm.
- (3) a. [Toplantıya katılırsınız] **diye** ummuştum.
b. [Toplantıya katılacağınızı] ummuştum.
c. [Toplantıya katılırsınız] ummuştum.

Yukarıdaki örneklerin (a) tümcelerindeki köşeli ayraç içinde verilmiş yantümcelerinin eylemleri (*şikayet etmiyoruz*, *hoşlanırlar*, *katılırsınız*), temel tümcelerinin eylemleri gibi zaman/kip/görünüş ve uyum ekleri aldıklarından bunlara tümce yapısına sahip tümleş yantümcesi diyoruz. (b) örneklerinde ise bu *ki* / *diye* 'li yantümcelerinin, dilin sözdizimsel bir özelliği olan adlaştırılmış yapılar biçiminde açıklamaları verilmiştir. Bu adlaştırılmış tümleş yapılarında özne tamlayan ekini, eylem de sırasıyla adlaştırıcı, iyelik ve uyum eklerini alır.

Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleç Yantümceleri

Böyle adlaştırılmış bir yapının en son eki, temel tümcenin eyleminin gerektirdiği durum ekidir. Örnek (1)'in temel eylemi olan *şikayet etmek* yönettiği tümlece -DEn halini, (2)'nin temel eylemi *düşünmek* ise -(y)I halini verir.

(1) ile (2)-(3) arasındaki önemli sözdizimsel fark, *ki* ile kurulmuş tümleç yapısının temel eylemden sonra, *diye*'nin belirttiği tümleç yapısının ise temel eylemden önce gelmesidir. Bir başka deyişle, *ki*'li yapılar dilin sözdizimsel bir özelliği olan nesne-eylem sıralanışına aykırı olarak eylem-nesne sıralanışında bir tümce ortaya çıkarmakta, *diye*'li yantümceler ise böyle bir aykırılık yaratmamaktadır. (1)c örneği, *ki* bağımsız birimi olmadan da tümcenin düzgün olabildiğini gösterir. Ancak (2)-(3)c örnekleri, bize *diye* ile belirtilmiş yantümcelerde bu birimin silinip silinememesinin temel eyleme bağlı olduğunu söylemektedir. Aslında bir temel eylemin tümlecinin *ki* ya da *diye*'li bir yantümce yapısı ile kurulup kurulamaması da o tümcenin temel eylemi tarafından belirlenmektedir. 'Bilişsel' (cognitive) eylemlerin (*bilmek, anlamak, farketmek, öğrenmek, v.b.*) *ki*'li tümleç yantümcelere, 'bildirim' (utterance) eylemlerinin (*düşünmek, bildirmek, söylemek*) ve 'umut' (*ummak, umit etmek*) ifade eden eylemlerin ise *diye*'li tümleç yantümcelerini kabul ettikleri görülmektedir.³ Burada 'bildirim' eylemleri ile 'umut' ifade eden eylemlerin *diye* birimini gerekli görüp görmemeleri açısından farklı davrandıkları ortaya çıkmaktadır. 'Umut' eylemleri, *diye*'siz bir tümleç yantümcesini kabul etmesi bakımından *ki*'li yantümce alan 'bilişsel' eylemlerle benzerlik taşımaktadır.

2.2. Bağımsız bir birim ile belirtilmeyen yantümceler

Bu tür tümleç yapıları herhangi bir bağımsız birimle belirtilmemiştir ve temel eylemden önce ya da sonra sıralanışları bakımından farklılıklar gösterirler.

2.2.1. Temel tümcenin eyleminden önce gelenler

- (4) a. Biz [onlar da bizimle geliyorlar/gelecekler/gelebilirler]
sanmıştık/zannetmiştik/anlamıştık.
b. Biz [onların da bizimle geldiklerin]i sanmıştık/zannetmiştik/anlamıştık.
- (5) a. Biz [sen bu soruyu bildin/ biliyorsun] kabul ettik/varsaydık.
b. Biz [senin bu soruyu bildiğin]i kabul ettik/varsaydık.
- (6) a. Onlar [biz de o konsere gidelim/*gideceğiz] istiyorlar/arzu ediyorlar.
b. Onlar [bizim de o konsere gitmemiz] i istiyorlar/arzu ediyorlar

Örnek (4)'te 'tahmin' ya da 'kanı' (*sanmak; zannetmek; tahmin etmek;* (bu anlamda) *bilmek/anlamak*), (5)'te ise 'varsayım' (*kabul etmek; varsaymak*) ifade

eden temel eylemlerin tümleş yantümceleri görülmektedir.⁴ 4(a) ve (5)a tümce yapısına sahip tümleş yantümcelerini, 4(b) ve (5)b ise bunların adlaştırılmış yapı biçimindeki açınımlarını örneklemektedir. Adlaştırılmış yapıların -(y)l halinde olması, bu tümleşlerin temel eylemin nesnesi olduğunu belirtmektedir. (6)a'da 'istek' belirten temel eylemlerin (*istemek, arzu etmek, dilemek*) tümleş yantümcelerinde eylem çekiminin istek kipiyle sınırlandırılmış olduğunu görmekteyiz. Böyle bir sınırlama 'tahmin/kanı' ya da 'varsayım' belirten eylemlerin yantümceleri için söz konusu değildir. (6)b bize aynı anlamın adlaştırılmış bir tümleş yapısıyla da ifade edilebileceğini gösterir.

Tümce görünümlü tümleş yantümcesi kabul eden 'kanı', 'varsayım' ya da 'istek' ifade eden temel eylemler sayıca çok sınırlıdır. Bu eylemler, konuşmacının bir olay karşısındaki bakış açısını, öznel değerlendirmesini ya da hislerini yansıtan türde eylemlerdir; yani anlamları itibari ile kiplik (modality) içeren eylemlerdir. Kanı ya da varsayım anlamı taşıyan eylemler, konuşmacının anlattığı olay karşısında kendi bilgisinin ya da inancının kesinlik, doğruluk payı hakkındaki öznel görüşünü yansıttığı için bilgisellik (epistemic), istek eylemleri ise devingelik (dynamic) kipliklerine aittir.⁵

2.2.2. Temel tümcenin eyleminden sonra gelenler

Bağımsız bir birimle belirtilmemiş temel tümce görünümlü yantümcelerden bir grup temel eylemden sonra gelir. Bu yapılar, *korkmak, ummak, sanmak, zannetmek, tahmin etmek*, gibi temel eylemlerle karşımıza çıkar ve aşağıdaki örneklerde görülebileceği gibi belli kısıtlamalara tabidir.

- (7) a. Korkarım onu gücendirdik.
b. *Korktum/*korkmuşum onu gücendirdik.
c. * (Sen) Korkarsın onu gücendirdik.
d.? [Onu gücendirdiğimiz] den korkarım/korkuyorum.
- (8) a. Umarım geç kalmadık.
b. * Umdum/*umuyorduk geç kalmadık.
c. * (O) Umuyor geç kalmadık.
d. [Geç kalmadığımız] ı umarım/ umuyorum.
- (9) a. Sanırım/saniyorum sizinle daha önce tanışmıştık.
b. *Sandım/* sanıyordum sizinle daha önce tanıştık
c. * (Biz) Sanıyoruz sizinle daha önce tanıştık.
d. [Sizinle daha önce tanıştığımız] ı saniyorum.

Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleç Yantümceleri

Bu tür tümleç yapıları, temel eylemi takip etmesi ve *ki* ile de kurulabilmeleri göz önünde bulundurulduğunda (*Korkarım ki onu gücendirdik; Umarım ki geç kalmadık; Sanıyorum ki sizinle daha önce tanışmıştık*) *ki*'li tümleç yantümcelerinden pek farklı durmayabilirler.⁶ Ancak (7)-(9)'daki tümcelerin temel eylemleri zaman ve uyum ekleri açısından şu kısıtlamalara uymak zorundadırlar:

i) (7)b-(9)b örneklerinden anlaşılacağı gibi temel tümcenin eylemi şimdiki zaman ya da geniş zamanda olmalıdır, aksi takdirde tümce dilbilgisel olmamaktadır,

ii) (7)c-(9)c tümcelerinde örneklendiği üzere, bu tür yantümce yapıları öznenin birinci tekil şahıs olmasını gerektirmektedir.

Yukarıda belirtilen kısıtlamaların *ki*'li tümleç yantümceleri için geçerli olmadığı, (1)a örneğine yeniden baktığımızda hemen anlaşılmaktadır:

(1)'a Sen de görüyorsun ki [biz halimizden şikayet etmiyoruz]

b. Onlar da görüyorlar ki ....

c. Sen de gördün / göreceksin / görmelisin ki .....

2.21'de betimlenen *ki*'li tümleç yantümceleri herhangi şahıstaki bir temel tümce öznesi ve herhangi bir zaman ya da kip ile çekilmiş bir temel tümce eylemi ile bir arada olabilmektedir. Şu halde, yukarıda sayılan kısıtlamaların yalnız (7)-(9) tümceleri için geçerli olması onların diğer *ki*'li tümleçlerden farklı bir tür yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu gruptaki temel eylemler çok sınırlı sayıdadır; konuşmacının öznel bakış açısını ya da ruh durumunu belirttikleri için gene kiplik içeren eylemlerdir. (7)d tümcesinde, adlaştırılmış yantümce biçimindeki bir açıklamanın dilbilgiselliğinin kesin olmaması, *korkmak* eyleminin bu yapıda anlam kayması geçirmesi ile açıklanabilir. (7)a'da bu eylem gerçek bir korku duygusunu değil, konuşmacının olay karşısındaki olumsuz kanısını/şüphesini yansıtmaktadır. Böylelikle, *korkmak* eylemi, bu yapıların kullanıldığı diğer eylemler olan *ummak* ve *sanmak* (*tahmin etmek, zannetmek*) gibi bilgisellik kipliğinin hüküm (judgement) alt grubundaki kesinlikten olasılığa uzanan skalada yerini almaktadır (Palmer; 95).

3. Tümleç niteleyicisi olan tümce görünümlü yantümceler

Bu yapılarda tümce yapısına sahip yantümce, bir tümlecenin niteleyicisi konumundadır. Noonan(1985), değişik dil ailelerinden gelen çok sayıda dil

üzerinde yaptığı araştırmasında bu tür yapıları da tümleş yantümcelerinin bir çeşidi olarak gösterir. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçe'de de bu tümce görünümlü yapılar, yalnız *görmek* ile *bulmak* gibi 'algılama' (perception) eylemlerinin tümleşlerinin niteleyicisi olarak karşımıza çıkar. Burada dikkati çeken, bu yapılarda eylemlerinin uymak zorunda olduğu şahıs ve zaman/görünüş kısıtlamalarıdır.

- (10) a. Ben onu [işini ciddiye almış/*aldı] gördüm
b. ?/* Ben [o işini ciddiye almış/*aldı] gördüm
c. Ben [onun işini ciddiye aldığı] gördüm

- (11) a. O beni [bahçede çiçekleri suluyor/sular] görmüş.
b. * O [ben bahçede çiçekleri suluyorum/sularım] görmüş.
c. O [benim bahçede çiçekleri suladığım] görmüş

- (12) a. Onlar bizi [kapıda beni bekler/ bekliyor] buldular .
b. * Onlar [biz kapıda beni bekleriz/ bekliyoruz] buldular .
c. * Onlar [bizim kapıda beklediğimiz] buldular.

- (13) a. Biz onu [kilo almış/*aldı] bulduk
b. ?/* Biz [o kilo almış/*aldı] bulduk
c. * Biz [onun kilo aldığı] bulduk.

(10)-(13) örneklerinin ortaya çıkardığı iki kısıtlama şudur:

i) tümce yapısına sahip yantümcenin eylemi, yalnız -miş , -iyor ya da -Er eklerinden birini alabilir; bunlar da zamandan çok görünüş belirtmektedir.⁷ -miş eki, (10) a ve (13) a tümcelerinde bir süreç sonucunda ortaya çıkan bir durumu ifade etmektedir (işini ciddiye almış olma durumu; kilo almış olma durumu). (11) a ve (12) a'da ise -iyor ya da -Er ekleri, yantümcenin eylemince belirtilen işin (çiçekleri sulama ya da bekleme) temel eylemin gerçekleştiği anda süregelmekte olduğunu gösterir. Niteleyici görevindeki bir yapıda eylemin yalnız görünüş ekleri alması anlamsal açıdan çok uygundur, zira burada belirtmek istenen şey olayın akıp gitmekte olan bir zaman çizgisi üzerinde nereye oturduğu değil, bu olay ya da sürecin ortaya çıkardığı durumun belirtilmesidir.

ii)(b) örneklerinde görüleceği gibi, tümce görünümlü yantümcenin eylemi öznesini yalın halde bulunduramayacağı için hiçbir uyum eki alamaz. Bu yantümcelerinin öznesi artık temel tümcenin nesnesi biçimindedir ve yantümcenin yapısı dışındadır.⁸

Türkçe 'de Tümce Yapısına Sahip Tümleç Yantümceleri

Bu tür yapılar ilk bakışta tümce görünümlü yantümceler gibi dursa da, özne ile uyum olmaması ve görünüş dışında (zaman ve kip) ek alınamaları nedeniyle bağımsız bir tümce özelliklerine sahip değildir. Bu açıdan da diğer tümce yapıları tümleç yantümcelerinden farklıdır.

Niteleyici görevindeki bu yantümceler yalnız iki temel eylemle (yani *görmek* ile *bulmak*) kurulabilmektedir. Bu iki eylemden *görmek* adlaştırılmış yapı biçiminde bir tümleç yantümcesi kabul edebilirken (10c ve 11c), *bulmak* için aynı şey söz konusu değildir (12c ve 13c). Şu halde iki eylem yüzeysel olarak benzer gözükse de farklı sözdizimsel özelliklere sahiptir.

4. Sonuç

Bu yazıda Türkçe'de bazı eylemlerin tümleç görevindeki yantümcelerinin eylem çekimi açısından tümce yapısına sahip oldukları gösterilmiş ve bu tür tümleç alan temel eylemlerin anlamsal özellikleri ortaya çıkarılmağa çalışılmıştır. Tümce görünümündeki bu yantümcelerin arasındaki sözdizimsel farklılıklar ve beraberinde getirdikleri anlamsal ayrımlar şöyle özetlenebilir:

i) 'bilişsel' eylemler *ki* bağımsız birimi ile belirtilen yantümceler, 'bildirim' ve 'umut' eylemleri *diye* bağımsız birimi ile belirtilen yantümceler alırlar. *Ki*'li yantümceler temel eylemden sonra, *diye*'li yantümceler ise sonra yer alırlar.

ii) Bağımsız bir birim ile belirtilmeyen yantümcelerin eylemleri anlamları itibariyle kiplik içeren eylemlerdir. Bu grup içinde temel eylemden önce ve de sonra olmak üzere iki farklı sözdizimsel sıralanış görülmüştür. Temel eylemden sonra gelen tümleç yantümceleri bilgisellik kipliğindeki *korkmak*, *ummak*, *sanmak* gibi eylemlerle kullanılır. Bu yapının sınırlamaları, temel eylemin geniş ya da şimdiki zamanda, öznesinin de birinci tekil şahıs olmasını zorunlu kılar. 'İstek' belirten bir temel eylemin tümleç yantümcesi ise, eyleminin istek kipinde olması şartıyla tümce görünümlü bir yapı olabilir.

iii) *Görmek* ile *bulmak* eylemlerinin tümleçlerini niteleyici konumdaki yantümcelerin eylemleri, yalnız görünüş ekleri alması ve özne uyumu göstermemesi açısından bağımsız bir tümce özelliklerine sahip değildir.

Bu yazıda tümce yapısına sahip olan tümleç yantümcesi aldığı belirlenen eylemlerin hepsi (*bulmak* hariç), tümlecini adlaştırılmış yapı biçiminde de kabul eder. Buna güzel bir örnek olarak *sanmak* ve *ummak* eylemlerini verebiliriz:

(14) a. [Onların geldiğın] i sandık.

b. Sandık ki [onlar geldi].

c. [Onlar geldi] sandık.

d. Sanırım [geldiler].

(15) a. [Onların geleceğın]i umuyoruz.

b. [Onlar gelecek] diye umuyoruz.

c. [Onlar gelecek] umuyoruz.

d. Umarım [onlar gelecek].

(14)-(15)'in (a) örneklerinde tümleçler adlaştırmış yapı biçiminde, (b)-(d) örneklerinde ise tümce yapısına sahip çeşitli yantümceler biçimindedir. Bu durumda akla gelen bir soru değişik yapılardaki tümleç yantümceleri arasında yukarıda tartışılan sözdizimsel farklılıklardan başka ne gibi anlamsal farklar olduğudur. Dillerde biçimdeki farklılığın çoğunlukla anlam ya da işleve de yansımaları beklenir, yani bir dilde aynı anlam ve işlevi gören birçok yapının bulunması ekonomik değildir. Şu halde aynı temel eylemin değişik tümleç yapıları ile kullanılmasının dilde nasıl bir amaca hizmet ettiği sorusu sorulmalı ve araştırılmalıdır. Yani, ne gibi durumlarda konuşmacı tümleci adlaştırmış olan bir yapı kullanmakta, ne gibi durumlarda ise tümce yapısında bir yantümceyi tercih etmektedir? Kural (1994; 104-106) adlaştırmış tümleç yantümcelerinde konuşmacının önermenin doğruluk derecesine ilişkin herhangi bir inanç belirtmediğini, buna karşılık temel tümce yapısına sahip yantümcelerde konuşmacının önermenin doğruluk derecesinden kuşku duyduğunu belirttiğini ileri sürer. Ancak bu savın, mümkünse doğal dil metinleriyle örneklenmesi gerekir.

Bir tümleç yantümcesinin temel eylemden önce sıralanması ile sonra sıralanması bilgi akışı açısından aynı değildir. Tümlecin temel eylemden sonra geldiği durumlarda (ki bu yapılar bilgisellik kipliğindeki temel eylemlerde ortaya çıkmaktadır) konuşmacı, ilk iş olarak kendi bakış açısı ya da öznel değerlendirmesini sunarak bilgi aktarımına geçmektedir. Tümlecin temel eylemden önce geldiği durumlarda ise konuşmacının bir olay karşısındaki tutumu en son bilgi olarak verilmektedir. Şu halde, bilgi akışındaki böyle bir farklılık hangi durumlarda önem kazanmaktadır? Bu sorulara cevap ararken bundan sonraki çalışmalarda dil kullanımını incelemek, yani edimbilime başvurmak gerekecektir.

Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleç Yantümceleri

Notlar

1. Burada yalnız bildirme ifade eden tümleç yantümceleri ele alınmıştır. [*Gelip gelmediğin*] *i bilmiyorum*, ya da [*O işini bitirdi mi*] *bilmiyorum* tümcelerinde olduğu gibi bir soru içeren tümleç yantümceleri çalışmanın kapsamı dışındadır.
2. *ki* ile *diye* yalnız tümleç yantümceleri kurmaz, belirtecimsi yantümce yapılarında da karşımıza çıkar. Ortaç yapıları kurabilen *ki*'nin ayrıca bir bağlaç görevi de vardır.
3. *Düşünmek* aslında çok anlamlı bir eylemdir; salt bilişsel bir eylem olabileceği gibi (ör. *Yurduşına onu göndermediği düşünüyoruz*), bir tahmin yürütmek için kullanıldığında bir kiplik eylemi (*Bu işi onun yaptığını düşünüyorum*), ve örnek (2) 'te olduğu gibi de kendine söyleme anlamı taşıdığı için bildirme eylemi olabilmektedir. Aynı şekilde *sanmak* eylemi de bilişsel bir eylem olabileceği (ör.: *Onun geldiğini sandım*), tahmin de ifade eder. *Demek*'ten türemiş olan *diye* bildirme eylemleri ile kullanıldığında doğrudan anlatımla dolaylı anlatım arasında bir yapıyı belirtmektedir.
4. 'Tahmin /kanı' ya da 'varsayım' bildiren *sanmak*; *zannetmek*; *kabul etmek v.b.* temel eylemlerin tümleç yantümcelerinin önemli bir sözdizimsel özelliği, öznesinin temel tümcenin nesnesi durumuna yükseltilmesine izin vermesidir (Moulder 1976):
  - i) Biz [sen soruyu bildin] kabul ettik
  - ii) Biz seni [soruyu bildin] kabul ettik
  - iii) Biz seni [soruyu bildi] kabul ettikYantümcenin öznesi olan *sen* (ii) ve (iii)'de -(y)I halini almıştır ve artık temel tümcenin nesnesi durumundadır. Ancak (iii)'de yantümcenin eylemi uyum ekini kaybettiğinden tam çekimli bir tümce değildir.
5. Kip ile kipliğin tanımında ve sınıflandırılmasında Palmer (1986)'dan faydalanılmıştır.
6. (7)-(9)'daki tümceler daha çok *ki*'siz kullanıldıkları için bu yapı temel alınmıştır.
7. Zaman, bir olay/iş/durum'un konuşma anına göre bir zaman çizgisi üzerine yerleştirilmesinin eylem üzerinde biçim bulmasıdır (Comrie 1985). Görünüş ise, eylemin ifade ettiği olay/iş/durumun zamansal iç yapısını belirtir (Comrie 1976); yani görünüş, bir olayın bitmiş olduğunu, bir zaman dilimi içinde süregelmekte olduğunu, bir süreç sonucunda ortaya çıkmış bir durumu, vb. belirtebilir.
8. Bu durum, 'kanı/varsayım' bildiren eylemlerin öznc-nesne yükseltilmesine uğramış yantümcelerine benzerlik gösterebilir (bknz. dipnot 4), ancak *görmek* ve *bulmak* eylemleri her zaman yantümcesinin öznesinin temel tümcenin nesnesi olmasını gerektirir.

Kaynakça

Comrie, B., 1976. *Aspect*, Cambridge: Cambridge University Press.

Comrie, B., 1985. *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.

Csato, Eva Agnes, 1990. Non-finite verbal constructions in Turkish, *Altaica Oslonensia* (Proceedings from the 32nd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference) içinde, Bernt Brendemoen (Haz.), 75-89.

Erguvanlı Taylan, E., 1993. Türkçe'de -DIK Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları*, 161-171.

Givon, T., 1990. *Syntax: A Functional-Typological Introduction*, Vol II. Amsterdam: J. Benjamins.

Kornfilt, J., 1996. On Some Infinitival Wh-Constructions in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*, 192-216.

Kural, Murat, 1994. Yantümce Çekim Ekleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 80-111.

Kural, Murat, 1993. "V-To(-I-To)-C in Turkish", in *UCLA Occasional Papers in Linguistics*, vol.11

Moulder, J., 1976. Raising in Turkish. *BLS II*, 198-307.

Noonan, M., 1985. Complementation. *Language Typology and Syntactic Description*, (ed. T. Shopen), Cambridge: Cambridge University Press, 42-140.

Palmer, F.R., 1986. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Underhill, R., 1976. *Turkish Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.